

Голові спеціалізованої вченої ради
К 20.052.07 Івано-Франківського
національного технічного університету
нафти і газу, д.філос.н., професору
Заслуженому працівнику освіти України
Дзвінчуку Д. І.

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата наук з державного управління Обіхода Михайла Михайловича на дисертаційну роботу Смачила Степана Михайловича «Трансформація соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду К 20.052.07 Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління

Аналіз автореферату, дисертації та опублікованих праць дає підстави для розгорнутої характеристики результатів дослідження Смачила Степана Михайловича і визначення їхньої відповідності критеріям і нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» МОН України:

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

На сучасному етапі світового економічного розвитку, зумовленому такими негативними явищами як пандемія COVID-19 й економічна криза, соціальна місія держави, що традиційно аналізувалася й реалізовувалась в межах якоїсь однієї країни набуває наднаціонального й транснаціонального характеру. Сучасні держави, навіть найбільш розвинені в таких умовах виявляють неспроможність виконувати власні соціальні функції в конституційно закріпленому обсязі.

Найбільш всеохоплюючим явищем початку третього тисячоліття є глобалізація, в яку втягуються всі країни та регіони, мегаполіси й окремі особистості. Одночасно, глобалізація видозмінює звичні межі та зміст «соціального простору», «соціального буття», тощо. Однією з основних характеристик глобалізації є послаблення, а точніше – суттєва трансформація

ролі держави в багатьох сферах життя суспільства, в тому числі і в соціальній.

В демократичному світі держава може стало розвиватися тільки за умови, якщо її політика спрямована на підвищення добробуту населення та на забезпечення гідного рівня і якості життя громадян. В системі державного управління організація цього магістрального напрямку розвитку покладена на соціальні функції держави, специфіка дослідження яких зумовлена тим, що вони є фундаментальною цінністю, яка визначає організацію сучасного демократичного суспільства. Це актуалізує спроби дослідити, проаналізувати і зробити наукові висновки з проблем реалізації соціальних функцій держави в умовах глобалізації. Особливе значення з'ясування генезису та змісту соціальної функції держави має не тільки для теорії, але і для практики державотворення, адже саме функції держави визначають її сутність та соціальну природу.

Соціальний стан сучасного українського суспільства характеризується численними соціальними ризиками, що набули загрозливих розмірів: зростання бідності та злиденності на фоні подальшого збагачення олігархів, відтік працездатних громадян за кордон вже визнаються серед основних загроз національній безпеці держави. Не усвідомлення конкретного змісту соціальних функцій держави спричиняє такі негативи сьогодення як: проблеми в реформуванні пенсійної системи; криза у сфері охорони здоров'я; наднизька ефективність державної соціальної допомоги, що спричиняє масштабну соціальну експлозію громадян України. Тому насамперед, від концептуального розуміння соціальних функцій держави залежать відповіді на важливі питання: про критерії прогресу в розвитку суспільства, про стан демократії та ролі інститутів громадянського суспільства, про відношення держави та суспільства до людини, як до найвищої цінності.

Враховуючи вищенаведене дисертаційне дослідження Смачила Степана Михайловича «Трансформація соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», присвячена обґрунтуванню теоретичних положень і розробленню конкретних пропозицій щодо характеру і тенденцій розвитку соціальних функцій держави, вироблення наукових рекомендацій щодо подальшого реформування існуючої системи соціально-економічних відносин, наближення вітчизняних соціальних стандартів та рівня життя до європейського рівня шляхом розвитку соціальних функцій сучасної України в умовах глобалізаційних викликів.

Актуальність теми дослідження підтверджується, зокрема, й включенням її до науково-дослідних робіт, які проводилися в

Міжрегіональній академії управління персоналом, а саме: «Теоретико-методологічні основи становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні й психологічні проблеми» (ДР №0113U007698), де внесок автора полягав у теоретичному обґрунтуванні соціальної функції держави в управлінні соціальним розвитком, на основі чого запропоновано низку методологічних положень та рекомендацій щодо удосконалення механізмів, інструментів та методів реалізації державної соціальної політики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації С.М. Смачила не викликає сумніву.

Зокрема, у дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-теоретичного завдання, що полягає в обґрунтуванні сутності й змісту процесів трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації, визначенні на основі цього провідних світових трендів й розробці рекомендацій для вдосконалення діяльності системи публічного врядування України щодо реалізації соціальної функції в нашій державі.

Розкрито, що під впливом глобалізації відбуваються системні й динамічні зрушення у забезпеченні соціальної функції держави, що обумовлює зміну класичних парадигм та концепцій формування соціальної держави (ліберальна; консервативна; соціал-демократична). В сучасному світі окреслюється нова модель соціальної держави, яка спрямована на стимулювання й залучення інститутів громадянського суспільства на засадах принципу субсидіарності. При цьому повсюдно відбувається звуження власних функцій держави, що реалізуються у відповідних соціально-адміністративній, соціально-захисній, соціально-стимулюючій, соціально-інвестиційній, соціально-емансипаторській та соціально-реабілітаційній політиках держави.

Запропоновано сучасне розуміння феномену соціальної функції держави як соціально-політичного інституту для задоволення загально-соціальних потреб суспільства, що передбачає синергетичне поєднанням діяльності органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямованої на стимулювання та заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики позадержавних інститутів на основі принципу

субсидіарності, коли громадяни виступають не лише як споживачі соціальних благ, але й як їх виробники та надавачі.

Обґрунтовано формування універсальної моделі соціальної функції держави, що визначає витрати на соціальні послуги, як інвестиції у людський капітал та спрямовується на досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах, переважання методів прямого (цільового) бюджетного перерозподілу з посиленням ролі приватних і комунальних (муніципальних) служб соціального забезпечення для надання адресної допомоги.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні на основі постійного оновлення моделі соціальної політики з урахуванням історичних традицій, соціокультурної ідентифікації населення, запровадження сучасних державних соціальних стандартів, на базі яких визначаються всі основні державні соціальні гарантії та дотримання принципу визнання людини-громадянина головною суспільною цінністю.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Робота є самостійним, професійним дослідженням, яке має практично-прикладний характер, що свідчить про якісну підготовку С.М. Смачила до реалізації та осмислення власного наукового проекту.

Головні досягнення цієї роботи, що справедливо претендують на наукову та практичну новизну, полягають в наступному:

Обґрунтовано, що вітчизняне дискурсне поле досліджень проблематики сутності, моделей, інструментів та форм і методів реалізації соціальних потреб людства органами публічної влади у її взаємозв'язку з формуванням та реалізацією державної соціальної політики й ширше – з реалізацією соціальних функцій держави є доволі насиченим і бурхливим, що визначається тією надзвичайною роллю та впливом на суспільство й діяльність держави, які відіграють соціальні потреби людини та інтереси суспільства в сучасному державотворенні. Міждисциплінарний джерелознавчий аналіз наукових поглядів на визначення змісту соціальної функції в системі публічного управління дозволяє виокремити 8 основних груп класифікаційних ознак на основі яких виокремлено 8 кластерів (стор. 12-23).

Визначено, що з кінця ХХ – початку ХХІ століття під впливом глобалізації в більшості держав відбуваються системні й динамічні

перетворення у формуванні та реалізації соціальної політики, що обумовлює зміну класичних парадигм і концепцій формування соціальної держави (ліберальна; консервативна; соціал-демократична). В сучасному світі окреслюється нова модель соціальної держави, яка спрямована на стимулювання й залучення інститутів громадянського суспільства на засадах принципу субсидіарності. При цьому повсюдно відбувається звуження власних функцій держави, що реалізуються у відповідних соціально-адміністративній, соціально-захисній, соціально-стимулюючій, соціально-інвестиційній, соціально-емансипаторській та соціально-реабілітаційній політиках держави. Відповідно соціальна функція держави структурується на адміністративні, захисні, стимулюючі, інвестиційні, емансипаторські та соціально-реабілітаційні структурно-цільові складові, що видозмінюють державну соціальну політику, коли держава надає та гарантує найнеобхідніші соціальні гарантії найбільш нужденним, а іншим створює рівні умови для реалізації та виступає головним суб'єктом реалізації соціальних інвестицій у розвиток соціальної сфери (стор. 23-42).

Розкривається сучасне розуміння феномену соціальної функції держави як відповідного соціально-політичного інституту для задоволення загальносоціальних потреб суспільства, передбачає синергетичне поєднання діяльності всіх органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямованої на активізацію, стимулювання, заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики позадержавних інститутів на основі принципу субсидіарності, коли громадяни виступають не лише як споживачі соціальних благ – але й як їх виробники та надавачі. Напрями та стратегічні пріоритети в реалізації соціальної функції держави залежать від її рівня економічного розвитку та спроможності органів публічного врядування проводити в життя соціальні програми, які забезпечують гідне життя суспільства й громадянина. При цьому стратегія соціальної політики жодною мірою не може базуватися на популістських рішеннях керівництва держави й політичної доцільності, а насамперед має враховувати постійний розвиток національного господарства, що дозволить збільшити державне фінансування розвитку соціальної сфери (стор.42-68).

Розкрито процеси трансформації соціальної функції держави періоду глобалізації проявляються у внутрішніх змінах суспільства, що долає втрачену державою соціальну рівновагу та передбачають дії держави щодо модернізації владних повноважень органів публічного врядування, покликаних виконувати усе більш складні і різнобічні функції, які забезпечують динамізм розвитку економіки, її конкурентоздатність та безпеку, задовольняють нові соціальні потреби суспільства, а реалізація

власне соціальної та інших функцій держави здійснюється через нові механізми, пов'язані із складними процесами глобалізації. Ключовими тенденціями в цих процесах є наступні: 1) глобалізація посилює суперечливі взаємини соціальної держави та громадянського суспільства й призводить до кризи соціальної держави; 2) традиційна національна держава добробуту все більше втрачає свою конкурентоспроможність внаслідок чого створюється новий, наднаціональний простір; 3) майбутнє сучасних соціальних держав все більше пов'язується з розбудовою соціально-економічної системи нового типу, характерного для епохи інформаційного суспільства, що спирається на інформацію, знання та сучасні ІТ-технології та штучний інтелект; 4) сучасний світ є глобалізованим і взаємозалежним, в ньому все більшу роль відіграють не матеріальні ресурси і фізична праця, а людський інтелектуальний потенціал, компетенції, якими люди володіють (стор.68-89).

Проаналізовано специфіку виконання державою соціальної функції у різних країнах світу. Зазначено, що найбільшу ефективність в сучасному демократичному світі демонструють модель забезпечення соціальної функції Сполучених Штатів Америки, центрально-європейська та скандинавська моделі. Попри значні соціально-політичні та фінансово-економічні відмінності в країнах з розвинутою ринковою та перехідною економікою, зарубіжний досвід трансформації та реалізації соціальної функції держави з урахуванням національної специфіки може бути корисним для розробки ефективної моделі соціальної держави й в Україні із застереженням, що просте копіювання досвіду провідних держав світу без врахування особливостей національної економіки, менталітету та політичної культури призводить до руйнування самої національної моделі соціальної держави, її системи соціального забезпечення та банкрутству самої держави. Відтак визначено, що найбільш пов'язаними з українськими соціальними традиціями, де важливе місце посідають ідеї соціальної справедливості і захищеності є німецька та скандинавська (соціал-демократичну) моделі соціальної держави (стор.92-111).

Запропоновано вдосконалення процесу діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні тісно пов'язаних зі становленням соціальної держави й досліджується як об'єктивна і одночасно необхідна закономірність трансформації: як суспільних відносин, так і системи органів публічного врядування держави. Обґрунтовано, що сучасна соціальна держава відрізняється усвідомленням нової ролі соціальної політики в забезпеченні економічної та соціальної динаміки, принциповою відмінністю якої є утвердження людини й громадянина не стільки як фактор чи суб'єкт,

скільки як головна цінність в суспільстві; метою соціально-економічного розвитку є те, що економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики, головним змістом якої стає запобігання, обмеження або ліквідація негативних наслідків здійснення політичних, економічних, правових перетворень відповідно до економічних можливостей держави та принципу соціальної справедливості (стор.155-182).

Здійснено аналіз сучасного стану та проблем формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах впливу глобалізації який засвідчив, що соціальна функція української держави характеризується процесами поступової гуманізації. Зазначено що, основними негативними тенденціями в Україні є наступні: фактична руйнація державної системи соціального захисту й соціального забезпечення; відсутність стратегічних документів щодо формування та реалізації соціальної політики держави; безсистемність та неузгодженій дій органів публічної влади у сфері соціального захисту населення; провальна міграційна політика української держави; зростання розриву доходів між багатими й бідними прошарками населення; низька частка заробітної плати у вартості продукції, що стимулює зростання бідності громадян та знекровлює систему соціального страхування в цілому; проблеми реалізації додаткового соціального захисту для низки категорій населення; існування протиріччя між декларуванням гарантій достойного рівня соціальних послуг та реальним станом фінансування системи соціального захисту; розгортання соціально-демографічної кризи в Україні, велика кількість самотніх громадян тощо.

Вироблено пропозиції щодо застосування механізмів реалізації соціальної функції держави в сучасній Україні, які передбачають постійне оновлення діючої моделі соціальної політики держави, яка спирається на історичні традиції українського народу, його соціокультурну ідентифікацію, розуміння місця України у сучасному світі та стратегічних перспектив нашого історичного поступу. (стр. 182-207).

Сформульовано пропозиції до напрямів подальшого вдосконалення реалізації соціальної функції держави, зокрема, запропоновано здійснити: законодавче закріплення нових стратегічних пріоритетів соціальної політики української держави, зокрема, через формування нової Соціальної Доктрини соціального забезпечення та захисту громадян в Україні; реформування соціальної сфери одночасно на всіх рівнях, з модернізацією системи соціального забезпечення; підвищення ефективності надання соціальних послуг та виконання соціальної функції держави в цілому; відмову від «ручного» регулювання розмірів прожиткового мінімуму, остаточного принципу фінансування соціальної сфери та повний перегляд існуючої

системи соціальних стандартів держави та встановлених соціальних гарантій задля приведення їх у відповідність до міжнародно визнаних норм; законодавче закріплення сім'ї та родини як ключового об'єкту реалізації соціальної політики України, та, насамперед – базової одиниці обслуговування в системі соціального захисту й забезпечення громадян; переорієнтацію органів публічного врядування з реактивного способу здійснення втручання у кризових випадках потрапляння громадян у складні життєві обставини (набуття громадянином права на соціальну допомогу певного типу) до активної політики попередження й профілактики розвитку соціальних ризиків в українському суспільстві; реальних прав громад на автономний вибір постачальників послуг соціальної сфери шляхом здійснення переходу від централізованого адміністрування доходів і видатків місцевих бюджетів та жорсткого регулювання нормативів таких видатків на рівні територіальних громад і районів (які мають бути спрямовані на виконання власних соціальних повноважень) до домінування в цій сфері принципів субсидіарності та децентралізації (стр. 241-248).

Вірогідність досягнутих С. Смачилом наукових результатів обумовлена широким використанням, понад 300 літературних джерел, на які посилається дисертант, зокрема, 36 іноземних. Про практичну корисність цієї роботи свідчать акти впровадження результатів дисертації та рекомендації, що наведені в дослідженні.

Висновки та пропозиції є достатньо обґрунтованими і відповідають поставленим завданням.

Повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях

Основні ідеї, зміст та результати дисертаційного дослідження викладено у двадцяти одній науковій публікації, з яких вісім – наукові статті у фахових виданнях, в тому числі дві у закордонному. Окрім того, автором здійснено апробацію результатів дисертаційного дослідження на тринадцяти науково-практичних конференціях за міжнародною участю, чим забезпечена вимога до представлення основних результатів дослідження.

Вказані публікації відображають теоретичний, аналітичний та практичний аспекти дослідження представленої роботи.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Незважаючи на певну еkleктичність викладеного матеріалу, кожний розділ дисертаційного дослідження є достатньо інформативним і має свою теоретичну та практичну складові, а також може стати основою для нового

наукового пошуку. Ідеї, положення, висновки та пропозиції, запропоновані дисертантом, можуть бути використані, як для подальшої науково-дослідної роботи, так і в практичній діяльності органів державного управління в процесі удосконалення нормативно-правової бази, а також у навчальному процесі підготовки державних службовців та публічних управлінців.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження використано під час формування методичних рекомендацій, розробки концептів впровадження регіонального рівня та реалізації державної політики в соціальній сфері протягом 2019-2020 років в органах місцевої виконавчої влади та громадських організаціях, а саме: Українське товариство сприяння соціальним інноваціям (довідка про впровадження від 21.11.2019 р. № 13); Львівський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (акт про впровадження від 20.07.2020 р. № 405) та департамент соціальної політики Івано-Франківської облдержадміністрації (акт про впровадження від 19.03.2020 р. №451/1/02-20/02).

Оцінка ідентичності автореферату та основних положень дисертації

Детальне вивчення дисертаційної роботи й автореферату С.М. Смачила дає підстави констатувати ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Дисертаційна робота є самостійним, цілісним науковим дослідженням, висновки якого та розроблені пропозиції є вагомим внеском у розв'язання важливого наукового завдання щодо дослідження процесу трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Дисертаційна робота С.М. Смачила, як і будь-яка наукова робота, містить певні дискусійні моменти та недоліки, висвітлення і зауваження щодо яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів виконаного дисертаційного дослідження. Зокрема, оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому позитивно, можна вказати на деякі дискусійні положення та зробити певні зауваження, а саме:

1. Розглядаючи основні наукові диспути проблематики формування та реалізації соціальної функції держави в умовах глобалізації (п.1.1), дисертант пропонує авторську систематизацію досліджуваного дискурсного простору, використовуючи систему поділу на кластери, що на наш погляд є досить інноваційним підходом при висвітленні системного наукового бачення

трансформації соціальних функцій сучасної держави, зокрема, і самої парадигми «соціальної держави», однак використання вищезазначеної «кластерної системи», як інструменту в обґрунтуванні теоретичних засад публічного управління соціальною функцією є на сьогодні досить дискусійним і дає можливість хіба систематизувати власне наукове бачення особливостей становлення, формування і реалізації соціальної функції держави, змісту й сутності концепту «соціальної держави» та потребує проведення подальших джерелознавчих досліджень у сфері соціальної політики держави.

2. У другому розділі дисертації автор досліджує три моделі реалізації соціальних функцій сучасних держав: північноамериканську (США, Канада), європейську континентальну (ФРН, Австрія, Швейцарія, Франція та ін.), скандинавську (Швеція, Данія, Норвегія та Фінляндія), але існує ще далекосхідна модель (Японія, Південна Корея), яка залишилася поза увагою автора. Неодмінно дисертаційна робота виграла би при висвітленні характерних особливостей вищенаведеної моделі із зазначенням її переваг та аналізом її концептів, які можуть бути застосовані для формування моделі сучасної соціальної держави в Україні.

3. Однією з провідних ідей у роботі є те, що соціальна функція держави за визначенням полягає у забезпеченні її соціального відтворення. Роблячи аналіз державного устрою за соціальним принципом у низці розвинутих країн, автор підтверджує той факт, що соціальна функція держави є пріоритетною. Разом з тим, дисертант обґрунтовано зазначає, що зміст соціальної функції не залишається незмінним на всіх етапах розвитку суспільства й держави, а залежить від багатьох факторів, насамперед від типу політичного устрою, політичної ідеології, розвитку економіки та існування визначеної національної ідеї. На нашу думку, робота була б більш наукоємною, якби автор спробував розкрити конкретні фактори, від яких залежить зміна соціальних функцій держави, та запропонував їх класифікацію.

4. У п. 3.2. автор стверджує, що головним наслідком глобалізаційних процесів в сучасному світі є зміна пріоритетів у структурі соціальних функцій держави. Проте, говорячи про вплив глобалізації на трансформацію соціальних функцій держави, скоріше треба вести мову про адаптивність системних змін при необхідності системного оновлення держави. Це призводить як до зміни пріоритетів, так і до появи нових функцій, що сприяють внутрішній консолідації та згуртуванню. Відтак, уже можемо говорити не просто про стабілізаційно-адаптивну функцію, а про інноваційно-стабілізаційну, яка є відповіддю на зовнішні прояви, що

виникають безпосередньо під впливом глобалізаційних факторів або формуються над системою. Такий підхід посилив би авторську позицію щодо циклічності трансформації соціальних функцій держави.

5. Робота містить посилання на застарілі навчальні посібники та окремі некоректні посилання на використані джерела, що може пояснюватися технічними помилками.

Проте, означені зауваження не знижують наукової і практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними, а деякі з них можуть стати одним з подальших напрямів досліджень.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертація Смачила Степана Михайловича «Трансформація соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», є актуальною, положення і висновки її науково обґрунтовані. Основний зміст достатньо повно викладений в опублікованих автором працях, кількість і обсяг яких відповідають встановленим нормативним вимогам. Дисертація є самостійним, завершеним дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання, що має певний внесок в науку «Державне управління».

Дисертаційна робота своєю науковою та практичною цінністю відповідає паспорту спеціальності 25.00.01 – теорія та історія державного управління та вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 576 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління.

Офіційний опонент:

кандидат наук з державного управління,
завідувач сектору з реалізації реформи
інституційного догляду та виховання
дітей служби у справах дітей Львівської
обласної державної адміністрації,
асистент кафедри соціології і соціальної
роботи Національного Університету
«Львівська політехніка»

М. М. Обіход

*Свідоцтво М. М. Обіход
Начальник служби у справах дітей
Львівської*

К. В. П.